

Vilse i Europa – om Gustav Adolf stadens väg till Göteborg

December 2020

Gustav Adolfs statyn på torget med samma namn i Göteborg är troligen bekant för de flesta göteborgare. Kanske har de som passerar förbi en åtminstone vag uppfattning om att det är en staty över kungen som signerade stadens privilegier och därmed ”grundade” staden. Kanske tänker någon på ett dimmigt slagfält där kungens liv avslutades. Men det är inte bara människan bakom statyn som kan vara intressant, i fallet med denna staty så är dess tillkomst och resa till Göteborg minst lika spännande. Göteborgskildraren Fröding jämförde med en saga från antiken ”Gustav Adolf stadens tillkommelse till Göteborg är en sorts odysseé, som räcker nära lika lång tid som den grekiske hjältens färd från Troja till Ithaka”.^[1]

Det hände mycket i Göteborg under 1840-talet, ”gamla ruskiga vallar hafva blifvit nedrifne”, gatorna hade försetts med sten och trottoarer, trädgårdsanläggningar och parker med promenadplatser anlades. Dessutom beslutade Magistraten 1845 i samråd med Drätselkommissionen och stadens femtio Äldste att en kolossal staty i brons av stadens grundare skulle beställas. Kostnaderna beräknades till 25 000 riksdaler riksgälds vilket man hoppades kunna få ihop via en insamling.^[2] Det skulle motsvara 2 043 198 SEK mätt med konsumentprisindex. Det är dock ett mycket ungefärligt mått att använda sig av, ett helt annat värde får man mätt med löneindex för manlig industriarbetare/hantlangare, 7 4625 309 SEK.^[3]

Insamlingen gick över förväntan och under de två första dagarna hade 5 000 riksdaler banco skänkts till projektets genomförande. De donerade beloppen varierade mellan 100 och 500.^[4]

Förutom ekonomiska resurser behövdes givetvis även en kunnig konstnär som skulle kunna förverkliga projektet. Valet föll på göteborgsskulptören Bengt Erland Fogelberg som hade stor erfarenhet av liknande projekt.^[5] Under början av oktober 1845 hyllades Fogelberg vid en middag arrangerad av konst- och slöjdföreningen i frimurarsamhällets lokal. I samband med festen skrevs också kontrakt med Fogelberg som skulle få 2 500 riksdaler Hamburger banko i lön för sitt arbete. Statyn skulle bli 5 $\frac{3}{4}$ alnar hög istället för de 6 alnar som tidigare var beslutat. Modellen skulle vara klar före 1846 års slut och gjutningen klar före 1847 års utgång. I samband med kontraktsskrivningen talades det om att gjutningen skulle ske i Paris eller München.^[6]

Men projektet kom inte att hålla den överenskomna tidplanen. I september 1847 meddelades att Fogelberg endast gjort upp med fransmannen herr E. Gonon om gjutningen av statyn, som skulle utföras i Rom. I Sverige hade herr G. Lundberg tillfrågats när det gällde konstruktionen av fundamentet av hård carrarmarmor som skulle fraktas till Göteborg från Livorno. Trappstegen skulle bestå av grantiblock från det mer närbelägna Flatholmen vid Lysekil.^[7]

Dramatiken ute i Europa 1848 skulle komma att påverka gjutningen av statyn. Pengarna till gjutaren Gonon i Rom kom aldrig från revolutionens Paris. Vaxmodellen var klar och sommaren närmade sig med höga temperaturer, vilket är mindre bra för en vaxmodell. Det krävdes att modellen skulle konserveras och Fogelberg ordnade medel till en skyddande lerform. Gonon fick sin försörjning som anställd gjutare under Fogelberg och metallen hade köpts i Livorno.^[8] Därefter gick nog många göteborgare, inte minst de som skänkt pengar, och undrade hur det gick med projektet. Först under slutet av september 1849 fick stadens invånare nya besked och det var inte några goda nyheter.

Förutom revolutionen i Frankrike hade det även utbrutit krig i Italien, som ännu vid denna tid inte var en enad nation. Modellen av statyn kunde därför inte skickas till München. Den koppar som hade köpts i Livorno hade gått fel. Gjutugnens material var inte tillräckligt eldfast och för att klara smältningen fick den utföras i flera tidsödande steg. Mitt under denna process proklamerades den Romerska republiken som fick Frankrike att ingripa militärt. All metall i Italien köptes upp för att tillverka kanoner medan en fransk armékår marscherade mot Rom. Gjuteriet och modellen av stadens grundare hamnade mitt i konflikten då Rom belägrades. Byggnaderna närmast gjuteriet sprängdes av minor och det var stor risk att modellen skulle skadas. All metall skulle beslagtogs av den nya republiken men Fogelberg lyckades med hjälp av danska konsulatet rädda det lager som fanns i gjuteriet. Även om metallen hade räddats hade Fogelberg mer eller mindre gett upp hoppet om att kunna slutföra arbetet. Han fruktade att alla skakningar till följd av sprängningar och beskjutningar skulle ha skadat de finare delarna hos modellen. Belägringen pågick i två månader och under den tiden utsattes gjutaren Gonon för fara både genom fransk beskjutning och av risken att italienarna skulle betrakta honom som spion, han var trots allt fransman.^[9]

Oroligheterna i Europa 1848. Bildkälla: Av Dahn – Eget arbete, CC BY-SA

3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3674410>

När freden återvände gjorde Fogelberg ett sista försök att fullfölja gjutningen. Han köpte därför kostbar metall och skred till verket. Under gjutningen uppstod misstänkta förändringar och det visade sig att statyn fått en del skador på huvudet, hatten och kappan. Mycket arbete återstod.^[10] Åter fick Göteborgs invånare ge sig till tåls, först i oktober 1851 kom beskedet att statyn hade gjutits med framgång den 12 oktober och det uppgavs att ”modellering som till sjelfva gjutningen, är ett af vår tids förnämsta och mest fulländade konstverk”.^[11] Gjutningen hade ägt rum vid kungliga gjuteriet i München och där väckte den stort intresse. Statyn visade nu offentligt för första gången och uppemot 20 000 människor vallfärdade till gjuteriet för att få se statyn innan den skulle skickas till Göteborg. Efter inpackning skickades statyn på järnväg till Hamburg där den lastades ombord på Göteborgs skonerten Hoppet som den 11 november 1851 skulle avsegla mot Göteborg.^[12]

Men färden över mot Göteborg skulle visa sig vara olycksdrabbad. ”Gårdagsposten medför den högst obehagliga notisen, att det fartyg, som skulle hitföra Gustaf Adolphs staty förolyckats” fick göteborgarna veta den 26 november 1851. Skonerten Hoppet hade den 20 november strandat på östsidan av Sandön, Helgoland. Fartyget fylldes med vatten men besättning och passagerare räddades. Det fanns hopp om att kunna bärga lasten, däribland statyn.^[13] Skonerten Hoppets skrov slogs de följande dagarna sönder i en storm och statyn låg begravd i sanden, en bärgning planerades så snart stormen hade avtagit.^[14]

När statyn befriats från sanden konstaterades det att en av hattfjädrarna hade skadats liksom ett finger och spetsen på värjan var avbruten. Hela statyn fick hjälpligt konserveras innan den såldes på auktion.^[15] Köparna kom från Hamburg men det blev otänkbart att sätta upp statyn i staden då stadens allierade Österrike inte tyckte om hyllningar till den svenske kungen. Det blev istället staden Bremens företrädare som köpte statyn.^[16] Den som idag besöker Bremen hittar inte några spår av statyn. Den monterades ned den 12 juni 1942 för att metallen skulle användas

i industriproduktionen under kriget. Själva sockeln stod kvar ytterligare några år innan även den försvann kort efter freden 1945.[17]

Gustav Adolf-

Denkmal in Bremen. Bildkälla: https://sv.wikipedia.org/wiki/Fil:Bremen_Gustav_Adolf.jpg

När statyn sålts tvingades Göteborg att beställa en ny staty, från samma gjuteri som framställt den första. Modellen fanns kvar i oskadat skick vilket gjorde det relativt enkelt att få en ny "kopia". Denna gång gick gjutning och transport utan några problem och den 18 november 1854 var det dags att avtäcka "Gustaf Adolfs bildstod" på torget med samma namn.[18]

Skriften på fundamentet till Gustav Adolfs statyn avslutas med året 1849, alltså då man trodde att statyn skulle resas. Dock, som visats här, skulle det dröja till 1854 innan statyn avtäcktes. Foto: Per Hallén 2019.

Det var en storslagen tillställning när statyn skulle avtäckas. "Göteborgs stad gör sällan något tillhållten, och skyr inga kostnader, när det gäller att representera kommunen", skrev Post- och inrikes tidningar. Men allt gick inte enligt stadens önskemål, kungen hade inte möjlighet att närvara. Istället hade tronföljaren rest till Göteborg, en resa som lär ha varit både lång och besvärlig. Vi måste minnas att vägarna inte höll dagens standard och att järnvägarna ännu inte var byggda. Att resa med fartyg erbjöd också vissa utmaningar ifall höstvädret var ostadigt. Den militära närvaron i staden denna dag var betydande. Representanter från alla regementen som deltagit i Gustav den andre Adolfs fälttåg fick vara med vid avtäckningen av statyn, representerade av 12 man från vart och ett. Statyn skildrades enligt följande. "Monumentet omgäfvades av fyra rikt ornerade, stora kandelabrar af bronz, gjutna vid Gingspong efter Fogelbergs egen modell. Kungens bild är sex alnar hög. Han är klädd i sin vanliga kosym, uti kyller, stöflar och hatt med fjäderbuske, samt den korta kappan kastad öfver axlarne, och hela kostymen historiskt sann, ända in i sina minsta detaljer. Bredvid honom står stadens vapen, på en sköld, stödd emot en gränssten, å hvilken läses bokstafven E, till betecknande af namnet å den f.d. skog, Ekelanda kronopark, på hvilken staden nu ligger, och af hvilken ännu en lemning finnes kvar, kallad »Slottsskogen». Konungen är framställd i det ögonblick han, stående på Otterhällberget, pekande med högra handen, bestämmer hvar staden skall läggas. Han var vid denna tid blott 26 år gammal och synes alltså här af mer smärt figur, än öfriga bilder, vi af honom ega."^[19]

Även Fogelberg var med vid avtäckningen och det skulle visa sig att detta också blev hans sista staty. När han lämnat Göteborg och återvänt till Triest insjuknade han och avled. Han ligger ännu begravd på Östra begravningsplatsen i Göteborg.^[20]

Text av: Universitetslektor [Per Hallén](#), Institutionen för Ekonomi och Samhälle, avdelningen för Ekonomisk historia, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

Gustav Adolf statyn i Göteborg. Foto Per Hallén 2019.

Internet

Historia.se

Svenskt biografiskt lexikon.

Wikipedia

Litteratur

Fröding, H. (1924). *Berättelser ur Göteborgs historia [5] Under nyare tiden*. Göteborg.

Tidningar

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning (GHT)

Post- och inrikes tidningar

Noter

[1] Fröding 1924, s. 371.

[2] GHT 1845-06-06.

[3] Enligt historia.se (Hämtat 2020-01-18)

[4] GHT 1845-06-11.

[5] Bengt E Fogelberg, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/14284>, *Svenskt biografiskt lexikon (art av Karin Melin)*, hämtad 2020-01-18.

[6] GHT 1845-10-09 och 1845-10-10.

[7] GHT 1847-09-24.

[8] GHT 1848-12-22.

[9] GHT 1849-09-27.

[10] GHT 1849-09-27, Post- och inrikes tidningar 1849-10-02.

[11] GHT 1851-10-27.

[12] GHT 1851-11-21.

[13] GHT 1851-11-26.

[14] GHT 1851-11-29.

[15] GHT 1852-06-02.

[16] GHT 1854-11-21.

[17] https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Denkmale_und_Standbilder_der_Stadt_Bremen#Gustav-Adolf-Denkmal (Hämtat 2020-01-19)

[18] GHT 1852-07-24, GHT 1854-11-18, GHT 1854-11-21,

[19] Post- och inrikes tidningar 1854-11-18.

[20] Fröding 1924, s. 375-76.